

עילאה ותתאהפסחים ע"ה ב' - ע"ו א'

מתני' - יטול את מקומו. עי' תוס' חולין צ"ו ב' ד"ה עד דדנו אם טעמא דבעי' כדי נטילה משום דכל כחוש בעי' נמי כדי נטילה, או דשאני הכא דהרוטב מפעפע בצלי עד כדי נטילה, אבל בכחוש סגי בקליפה, וע"ע בתוס' שם צ"ז א' ד"ה שאני חלב דבארו דהא דאין כולו אסור, משום דרוטב הוא ציר ולא שומן ואינו מפעפע כמו שומן, אבל שומן מפעפע בכולו.

ועי' ברשב"א תורת הבית ב"ד ש"א [עמ' 8] דהביא דיש אומרים דכל דאינו שמן מתפשט כדי נטילה, והוכיחו כן ממתני' דקתני דיטול את מקומו, ואעפ"י דהכא מיירי בשמן מ"מ כיון דהוא מועט הוא שוה לכחוש, וילפי' מינה דשיעורו כדי נטילה, [ולא כתוס' הנ"ל דרוטב הוא ציר], אולם הביא דחלקו עליהם, ולא ביאר איך דחו לראייתם ממתני', ועי' שם בסוף שער א' [עמ' כ"א א'] דהביא דכחוש שיעורו כ"ק, ואח"כ כתב דשמן המפעפע בעי' ס' כנגדו, כיון דמפעפע בכל החתיכה, אולם מ"מ בעי' נמי כדי נטילה כיון דבלע טפי, והוכיח כן מדינא דמתני' דיטול את מקומו, ומבואר דטעמא דמתני' דיטול מקומו, אינו משום דהוא שיעור מועט, אלא אעפ"י דהוא שמן ומפעפע בכולו ובטל בס', מ"מ עדיין איכא איסור כדי נטילה.

א) תוס' ד"ה יטול - ואם תאמר נגע בחרסו וכו'. הנה מה דהק' דהרוטב יאסור עד כדי נטילה, ולא הק' דהקליפה תאסור לקליפה דחברתה, בפשוטו הוא כמו דבארו תוס' בחולין צ"ו ב' ד"ה אפילו דאין הנאסר אוסר רק אם האיסור הולך עמו, ולכך כל קו' דההרוטב עצמו יכול לילך ולאסור, ומשום דס"ל דטעם האיסור שברוטב הולך עם הרוטב, דהלח מתפשט עם הבליעה שבו.

אולם עי' בכו"פ סו"ס ק"ה דתמה דהרי הברש שנגע בחרס הוא גוף האיסור וא"כ מדוע לא בעי' דיטול עוד קליפה, וכתב דדוחק לומר דיקלוף דמתני' היינו מלבד קליפת הנגיעה, ועי' בהגהות רע"א על הכו"פ דהק' דלהשיטות דצלי כחוש נמי אוסר כדי נטילה, עדיין קשה לישנא דקליפה, [ועי' תורת אהל משה למהרי"ל דסקין עמ' ל"ו דתי' לקו' הפליתי, דהא מבואר בתוס' קי"ב א' דבקדשים מב"מ בטל, ולכך אין הקליפה אוסרת עוד קליפה, והא דבנטף מרוטבו אסור, משום דיש לחוש דיהא רוב רוטב, כעין מה דבראו תוס' בסוגיא דזרוע בשילה דיש לחוש דהרוטב יהא רוב, ע"ש בדבריו].

ב) עי' בעין הגליון לרע"א או"ח סי' תמ"ז [והובא בחי' רע"א חולין צ"ו ב' תוס' ד"ה אפילו] דהביא דנחלקו המג"א והחק יעקב בהא דקיי"ל סי' ק"ה ס"ז דאין כחוש הבלוע בשמן יוצא לחתיכה אחרת, האם בלוע דאותה חתיכה נמי מקרי בלוע או לא, כגון דיש מצה משוחה בשמן וצד אחד שלה חמץ, ונגע בה מצה אחרת בצד שאינו חמץ, דלדעת המג"א אמרי' דאעפ"י דכל המצה אסורה, מ"מ אין כחוש הבלוע בשמן יוצא בלא רוטב, ולא נאסרה המצה השניה, אולם החק יעקב חלק עליו דכיון דגוף המצה עצמה אסורה אינו נידון כבלוע, וכתב רע"א להוכיח ממתני' דהא כיון דהפסח גופו נאסר מחמת הנגיעה, וכקו' הפליתי, הרי הוי בלע דאותה חתיכה, ולפי החק יעקב הרי הבלע מתפשט בכולו, ומדוע לא נאסר כל הצלי, וע"כ מוכח דכה"ג נמי נידון כבלוע.

ג) אולם לכאור' לפי החק יעקב יש לפרש לדינא דמתני' באופ"א, דבאמת מיירי במתני' דאיכא ס' כנגד האיסור, ומתבטל טעם בליעת האיסור בכל הצלי, ורק גוף הברש דנאסר אסור, ולכך נגע בחרסו של תנור יקלוף את מקומו, כיון דשיעור גוף האיסור הוא רק כדי קליפה, אבל בנטף מרוטבו דהוא רוטב האסור הנבלע בחתיכה מבחוץ,

ובכח"ג הרי אינו איסור של גוף החתיכה, אלא איסור שנבלע בחתיכה, ובהא אסור כדי נטילה כיון דהתפשטות האיסור הוא עד כדי נטילה.

א) גמ' - בשלמא לרב וכו' משו"ה יטול כו'. קו' הגמ' צ"ב הרי הרוטב דנפל על הכלי הוא כלי שני, ואיך יתכן דמרתח לחרס, והדר חרס מרתח לרוטב, ורוטב מבשל לפסח [כמבואר בתוס'] ובחזו"א פסחים סי' קכ"ד ביאר דאין דנין את הרוטב כהונח בחרס, אלא כשב מהאור, ואינו מובן דסו"ס הרי מסתבר דחום החרס הוא כלי שני, וצ"ב.

ב) עי' בר"ן חולין [מ"א ב] דהביא מהרא"ה דאף למ"ד תתאה גבר אינו אוסר רק כדי נטילה, וכתב הרא"ה דהכי מוכח מסוגיין, וביאר הר"ן דכוונתו דכמו דמבואר בגמ' דלמ"ד עילאה גבר בחרס צונן אוסר רק כדי נטילה, ה"נ למ"ד תתאה גבר, ודחה הר"ן דצלי אינו מפעפע, או דמיירי דאיכא ס', ע"ש, ועי' בחי' רע"א על חולין דף קי"ב א' דתמה על ראייתו של הרא"ה, דהרי ע"כ צ"ל כדחית הר"ן, דהא כשחזר על הפסח ונצלה עמו הוי חם בחם, ואמאי אינו אוסר לכולו, וע"כ דמיירי בס' או דצלי שאני, ובאמת דיש להק' טפי דהא לתי' הגמ' מיירי דהחרס נמי חם, ומ"מ אינו אוסר אלא רק כדי נטילה, [ולדברי הרא"ה ע"כ צ"ל דקו' הגמ' לגבי סכו בשמן תרומה דנתסר לגמרי, אין הכוונה דכולו אסור, אלא דאסור מעיקר הדין ובעי' כדי נטילה, ואמאי סגי בכדי קליפה].

אולם עי' בחי' הרא"ה על חולין דמבואר דאין כוונתו לדין עילאה ותתאה, אלא כוונתו דכל דאין תרוייהו עומדים על האש, אינו אוסר אלא כדי נטילה, והוכיח כן ממתני', ומשום דרק אם עומד על האש הוא מפעפע בכולו.

גמ' - אלא לשמואל וכו' אקורי מיקר וכו' אמאי יטול וכו'. עי' תוס' רי"ד דכתב דאעפ"י דיסד במקו"א דדינא דעילאה ותתאה לא נאמר רק באוכלים ולא בכלים, ליכא סתירה לזה מהא דמבואר בגמ' הכא דאף בכלים נאמר הדין דתתאה, דשאני נידון דבליעת איסור מכלי ולכלי דאיכא בליעה בכל גוונא, משא"כ בקו' הגמ' הכא לגבי פסול דצלי מחמת ד"א, דבזה נקטי' דלמ"ד עילאה גבר אין כח בחרס צוננת להתחמם מהחרס ולחזור ולבשל את הרוטב. והנה בפמ"ג סי' צ"ב שפ"ד ס"ק ל"ב הק' להשי' דעומד על האש לעולם גובר, מאי פריך הגמ' לשמואל, הרי כיון דהרוטב בא מדבר שעל האש שמואל נמי מודה דמתחמם לחרס, ולדברי התורי"ד מיושב היטב דכל דברי הר"ן נאמרו לגבי הבליעות, אבל גם הר"ן מודה דאם לא חממו, אינו נחשב לצלי מחמת דבר אחר, ולכך פריך הגמ' דלשמואל דתתאה גבר אין החרס מתחמם, ועי' להלן בדברי החו"ד, דבדעת החו"ד נמי צ"ל כן.

גמ' - אלא לשמואל וכו' סולת כיון דצוננת וכו'. וצ"ב הרי הוא צריך לאפות הסולת, וא"כ הרי אי לא יקמוץ הסולת יחמם לרוטב, והוי צלי מחמת ד"א, ולר"ת ניחא כיון דאף קודם שנתחמם העי' כדי נטילה מחמת דהוא נא, וקו' הגמ' דמ"מ ליסגי בנטילה ולמאי בעי' קמיצה, אולם עי' חזו"א פסחים סי' קכ"ד ד"ה אלא דקמיצה היינו נטילה, וצ"ע בכ"ז.

גמ' - תנן סכו וכו' בשלמא וכו' משום דעילאה צונן וכו'. עי' בר"ן חולין [מ"א ב'] דכתב "ובודאי שאם היה על האור לא שייך למימר אקורי קא מיקר ליה, אלא לאחר שסלקו מעל גבי האור מיירי" והנה בט"ז סי' צ"ב ס"ק כ"ה וש"ך שם ס"ק ל"ג כתבו בשם המהרש"ל דהיכא דאחד מהם על האש הוא גובר לכו"ע, ועי' בשפ"ד שם דציין לתורת חטאת כלל כ"ג דין ד' דהוכיח מדברי הר"ן הכא כדבריהם, וצ"ב דהא כוונת הר"ן דאם הוא על האש הרי

השמן ג"כ על האש ובודאי דיבליע, וכנראה דדייק לשונו של הר"ן דלא שייך לומר אקורי מיקר, ומשמע דאף באופן דלא נתחמם ליכא פלוגתא, ועי' להלן בסוגיא דמליח דנתבאר בזה עוד, [ובעיקר הנידון יל"ע אמאי לא הוכיחו מקור' תוס' ד"ה בשלמא דדנו דיהא לשפור דין עילאה, והא עומד על האש, דאל"כ לא שייך כלל פסול דצלי מחמת ד"א, וכמבואר בתוס' ד"ה אלא דרך בנא שייך הך פסול, וצ"ע].

וע"ע פמ"ג סי' צ"א משב"ז סק"ה דלכא' הר"ן מודה דבאופן דהקדירה על האש ועדיין היא צוננת ונפל לתוכה דבר חם דודאי הדירה מצננתו, אולם כתב דבתו"ח הנ"ל מבואר דאף בכה"ג ליכא מחלוקת, אולם בדברי הפמ"ג בסי' צ"ב הנ"ל מבואר דכוונת הר"ן דאם הקדירה אצל האש, אף אם יש חלב צונן תחתיה, אין החלב מצננו.

תוס' ד"ה תנן - וה"ה לאחר שהוחם מעט מבשל בפסח כדי קליפה. וצ"ע דא"כ מאי פריך הגמ' על שמואל מההיא דנטף מרוטבו על החרס, הרי התם נמי י"ל דהחרס הוחם מחמת הרוטב, ומבשל לפסח, ובפשוטו צ"ל דקו' הגמ' דמ"מ אמאי בעי' כדי נטילה, אולם הרי רש"י כתב דלא גרסי' דבקליפה סגי, אולם באמת דעי' במהרש"א על תוס' ד"ה אלא דבארו לדברי רש"י דמחק מקו' הגמ' על סולת, דליסגי בנטילה, דכיון דאקורי מיקר ליכא איסור כלל, והעיר המהרש"א לדברי התוס' הכא לגבי נגע בחרסו הרי לכו"ע איכא איסור כדי קליפה, ותי' דתוס' אזלי' לשי' דדבר המתערב ליכא כדי קליפה, וא"כ ה"נ י"ל לגבי נטל מרוטבו, ועיקר הדברים מבוארים נמי בחזו"א כאן, ועי' פליתי סי' צ"א סק"ב דתמה על המהרש"א דהא הכא גוף הקליפה אסורה ובזה הרי יודה ר"ת לריב"א דבעי' ס' כנגד הקליפה, ובחזו"א שם בסו"ד כתב דאף לריב"א דבלח בעי' ס' הכא מודה כיון דהקליפה מתערבת ברוטב ונבלעת בכל הפשר, אולם אי אמרי' חנ"נ אף בלח עדיין קשה, אולם הרי שמואל ל"ל חנ"נ, וצ"ע בכ"ז.

שם - א"נ וכו' נגע מלמעלה או מלמטה. בשו"ת בית יצחק יו"ד ח"א סי' ק"ה אות י' העיר דמוכח מתוס' דאעפ"י דהחרס במקומו והפסח בא למקומו, שייך בזה הנידון דעילאה ותתאה, והוכיח מזה דלא כהרשב"א דהובא בש"ך צ"ב ס"ק ל"ו דבשר שנפל לחלב, אעפ"י דהבשר שוקע בחלב נידון החלב כתתאה, כיון דהחלב בא למקומו, ועי' נמי בחזו"ד צ"א ס"ק י"ג דהוכיח דתוס' חולין צ"ו ב' חולקים על הרשב"א דהא הק' אמאי בר גוזלא דנפל לחלב סגי בקליפה, הא חם בעי' כדי נטילה, ומכח זה העמידו לסוגיא דבר גוזלא בצונן, ולדברי הרשב"א הא כיון דהחלב צונן הוי תתאה אינו אוסר רק כדי קליפה, וע"ע להלן תוס' ד"ה אלא.

(א) תוס' ד"ה בשלמא - וא"ת וכו' מחמת השפור וכו' ואומר ר"י כו' א"נ וכו'. עי' מהרש"א דהעיר מדוע לא הק' אף למ"ד תתאה גבר דהא יש בשר למעלה ולמטה, [ועי' נימוקי הגרי"ב דתי' דק"פ מיירי מלמעלה למטה ולא בשכיבה, ודמי לזה אצל זה], עוד יש להעיר אמאי לא הק' תוס' לכו"ע, דהא יסדו לעיל ד"ה תנן בתי' קמא דלכו"ע איכא איסור צלי מחמת ד"א בשיעור כדי קליפה, ועמד בזה באור חדש.

(ב) בעיקר דברי המהרש"א - עי' חזו"א פסחים סי' קכ"ד דהק' על המהרש"א למאי בעינן להא דהבשר מרתיח לשפור, הא תרוייהו חמים, ובהכרח דכוונת תוס' להק' דכיון דמבואר בגמ' דלמ"ד עילאה גבר אף דהרוטב נמי היה על האש מתחלה, מ"מ מקרי צלי ע"י ד"א, דכיון דעבר ע"י החרס או ע"י הסולת, אינו נידון כחום מאש, ה"ה דהשפור גורם דחשיב צלי ע"י ד"א, ואע"ג דבסברא זו לא פליג שמואל, מ"מ נקטו לה בתו' למ"ד עילאה גבר, כיון דלדידי' הוזכר דין זה בגמ', עכתו"ד.

ג) והנה לדברי החזו"א מבואר דאעפ"י דהשפוד קיבל חום מהאש מ"מ נידון כצלי מחמת ד"א, אולם הנה בתוס' הרשב"א כתב לתרץ דבשר אינו מרתיח כמו רוטב ואינו מרתיח לשפוד, עד כדי דירתיה את הבשר, והק' דהא מ"מ איכא רוטב, ותי' דרוטב שבפנים אינו רותח כרוטב שבחוץ, ואין בכוחו להרתיח השפוד עד כדי שיחזור ויחממו, ומבואר להדי' דכל קו' תוס' דהבשר מחמם לשפוד.

ד) ומה דהק' החזו"א דהא תרוייהו חמים, י"ל דאדרבא אי משום דהאש מחממת לשפוד והשפוד מחמם להבשר, לא חשיב כצלי מחמת דבר אחר, דחשיב הכל כחום האש, [וע' בחזו"א שדן בסברא זו, ופי' שם עפ"י תירוצי התוס' דתלוי אי דנין דהחום נח בשפוד ואח"כ בא לפסח, או דהכל מכח האש, ולהנ"ל בכל גוונא לא חזינן לחום כנח בשפוד], ורק משום שהבשר מחמם לשפוד והשפוד חוזר ומחממו הוא דחשיב כצלי מחמת דבר אחר.

ועי' בחזו"א שם דהק' על תי' תוס' דהרי כל יד סולדת שקיבל החום מן האש מבשל, והשפוד ודאי יס"ב ולמה לא יצלה את הפסח, ונראה דכל קו' הוא מחמת דפירש לקו' תוס' דחשיב צלי מחמת דבר אחר אף מחמת החום שנתחמם השפוד מן האש, אולם להנ"ל דלא חשיב צלי מחמת דבר אחר אלא מחמת החום שקיבל מן הבשר והרוטב, א"ש תי' תוס' דשפוד של עץ אינו מקבל כ"כ חום, ול"מ הא דעילאה גבר לחממו כ"כ עד כדי שיחזור ויצלה לפסח, ובתי' בתרא תי' דהרוטב שבפנים אינו חם כ"כ כדי לחממו לשפוד.

ומישוב נמי מה דתמה בחזו"א שם מ"ט לא הביאו התוס' ממתני' דאין צולין בשפוד של מתכת, ולהנ"ל א"ש דלא דנו התוס' כלל מחמת חום האש, אלא מחמת החום שמחמם הבשר להשפוד, ואי"ז שייך להא דאין צולין בשפוד של מתכת, דהוא משום דחם מקצתו חם כולו, וחשיב כצלי מחמת דבר אחר אף בחום האש.

ה) ולפי"ז ע"כ מוכח מהא דלא הקשו התוס' אלא למ"ד עילאה גבר, דלמ"ד דתתאה גבר, אף היכא דהתחתון חם, מ"מ אין בכח העליון לחממו, וע"כ לדידי' ל"ק דהוי צלי מחמת דבר אחר, כיון שאין השפוד מקבל חום מן הבשר. אולם צע"ג דהרי מבואר בגמ' דאזיל רוטב ומרתח לי' לחרס ואזיל חרס ומרתח לי' לרוטב, והרי חרס הוי תתאה, ואיך מרתח לרוטב, וע"כ דכל דתרוייהו חמין אף התתאה מחמם לעילאה, ולא כהנ"ל, ואולי י"ל דכל שקיבל חומו ממנו אף חוזר ומחממו, משא"כ היכא דיש לו חום עצמי אינו מחמם לעילאה אף אם העילאה עצמו חם, אולם הסברא צ"ב רב.

שם - וקשה דתיפו"ל שרוטב איסור נבלע בפסח. עי' מרחשת ריח המנחה אות ה' דיישב דמצד דרוטב איסור נבלע אמרי' עדל"ת, אבל משום דנפסל לא שייך עדל"ת, דכיון דהוא נפסל ליכא עשה, וכע"ז כתב בהגהות ראמ"ה, ועי' ישועות יעקב יו"ד סי' צ"א סק"ד דיישב נמי לקו' הפליתי אמאי נגע בחרסו אינו אוסר עוד קליפה, דמשום הקליפה הראשונה לא שייך עדל"ת, כיון דהוא פסול ואין בו מצוה, אבל מחמת הקליפה הב' שייך דין עדל"ת, ע"ש.

תוס' ד"ה אלא - אבל לעיל גבי נטף וכו' לא גרס וכו' דהרי יכול וכו'. הנה בפשוטו יש להוכיח מכאן דתוס' ס"ל דהיכא דהרוטב בא מלמטה נידון כתתאה, דהרי בפשוטו קו' הגמ' דהא דהחרס מתחמם מהרוטב הוא משום דהרוטב הוא עילאה, אולם אי נימא דהרוטב בלא"ה פסול משום דהוא נא, ע"כ דקו' הגמ' דהרוטב אוסר לפסח, וא"כ הרי ע"כ צ"ל דהרוטב בא מלמטה, [דומיא דתי' ב' דתוס' ד"ה תנן לגבי נגע], ולכך לשמואל דהתתאה קר ליכא איסור רק כדי קליפה מחמת דהרוטב הוא נא, אבל לרב דעילאה גבר איכא איסור מדין צלי מחמת ד"א, ואולי י"ל דקו' הגמ' דאי נימא דעילאה גבר נמצא דהחרס מחמם לרוטב, ושפיר אוסר לפסח כדין שניהם חמים, אבל אי נימא

דתתאה גבר הרי החרס מצנן לרוטב, וא"כ אין הרוטב יכול לאסור את הפסח, מדין צלי מחמת ד"א, ורק כדי קליפה אסור משום דהוא נא.

(א) בעיקר המחלוקת של ר"ש - עי' ביראים סוף סי' מ"ח דכתב דכל המחלוקת של ר"ש הוא רק בשוין, אבל אם רבה אחד מהן הוא גובר, והק' דהרי בנטף מרוטבו על החרס ועל הסולת הרי הם מרובין מהרוטב, ותי' "וההיא דפסחים דנטף רוטבו על החרס ועל הסולת שוין נינהו, שאין התחתון מועיל לקרר שלא במקומו", וצ"ב כונתו, ואולי י"ל בכוונתו דמ"מ החרס והסולת שכנגד הרוטב שוין הן לרוטב, והחרס והסולת שאינם כנגד הרוטב אינם מועילין לקררו, שאין התחתון מועיל לקרר שלא במקומו.

(ב) אולם אכתי צ"ע מהא דפריך הגמ' ממתני' דסכו בשמן של תרומה וכו', דלרב ניחא אבל לשמואל קשה דיאסר לגמרי, והתם הרי ודאי דהשמן הוא מועט אף כנגד בשר הפסח שכנגדו, וא"כ אף לרב תיקשי דאמאי סגי ליה בקליפה, הרי היכא דהתתאה מרובה מודה רב דתתאה גבר.

(ג) ואולי י"ל דכל מה דשאני היכא כשא' רבה מחבירו, הוא דבכה"ג אין חבירו גובר עליו, אך מאידך גם הוא אינו גובר על חבירו, אלא אם הוא העילאה או התתאה, ולכך היכא דהמרובה חם ל"מ העילאה או התתאה הצונן לצננו, אולם לגבי הנידון דמרובה חם יחמם לצונן, זה תלוי בפלוגתא דרב ושמואל, דהיכא דהעליון המרובה רותח, אין בכחו לחמם את התחתון הצונן אלא לרב דס"ל דעילאה גבר, אבל לשמואל אעפ"י דמודה היכא דהעילאה מרובה אין התתאה גובר על העילאה לצננו, אולם גם אין העילאה גובר על התתאה לחממו, ולכך לדעת רב דעילאה גבר, ניחא הא דסכו בשמן של תרומה קולף, דאעפ"י דבשר הפסח מרובה, מ"מ אין בכחו לחמם את השמן של תרומה, וע"כ אינו נבלע בכולו.

(א) הנה מסוגיין מוכח דהנידון של עילאה ותתאה הוא גם לגבי בישול, ולכך מדמי לה הגמ' לקרבן פסח, [ודברי חזו"א פסחים סי' קכ"ד לרף מ' ב' דאין תתאה מהני ליתן כח בישול צע"ט דהא מבואר להדי' בגמ' דהרוטב מבשל לפסח], והנה לגבי דין בישול ודאי בעי' דיגייע לידי יס"ב, דאל"כ אינו מתבשל ואינו מבשל, ולפי"ז צ"ל דהמחלוקת של ר"ש הוא אם עילאה או תתאה גבר לדון את חומו כחום של כ"ר או לא, ולפי"ז מסתבר דאף לגבי בליעות ופליטות כל המחלוקת הוא רק באופן דהצונן נתחמם, אולם עי' בחו"ד סי' צ"א סק"ה דיסד דלגבי בליעות הנידון הוא אף בצונן, ומה"ט כל הנידון הוא רק לגבי התתאה ביחס לעילאה, אבל לגבי דבר אחר לא נחלקו, כגון היכא דהתתאה חם ונאסר העליונה, והניח עוד חתיכה על העליונה, אינה נאסרת, כיון דבפנ"ע היא צונן, וכן אם התתאה קר והעליון רותח, והניח עוד חתיכה על העליונה הוא נאסר, כיון דהעילאה בפנ"ע הוא עדיין רותח, ורק כלפי בליעות מזו לזו נחלקו מה עדיף, אבל החתיכה בפנ"ע היא עדיין צוננת או רותחת, ובזה יישב לקו' הש"ך בנקוה"כ סי' ק"ה על היש"ש דכ"ש מבליע ומפליט כדי כולו, דהא מבואר בגמ' דחם לתוך צונן נאסר רק כדי קליפה, ופשיטא דכ"ש לא עדיף מיני', ותי' החו"ד דודאי מה דעל התתאה נאסר, וזהו דחידש היש"ש דהניח על כ"ש נאסר כולו, אבל הגמ' מיירי דהתתאה צונן ולכך נאסר התתאה רק כ"ק, עכתו"ד, וע"ע בחו"ד סי' צ"א סק"י דנמי כתב להך מילתא.

(ב) הנה עיקר הדין דחידש החו"ד, מבואר אף בהגהות רע"א על פמ"ג סי' ס"ח אות ד' בשם הפר"ח דודאי כ"ז שהעליון חם אוסר למה שעליו, אולם יש להעיר מדברי הרשב"א דהנה הרשב"א בתורת הבית ב"ג ש"ג [עמ' פ"א א'] לגבי הדין דככר שחתך עליו בשר דהכר אסור מחמת דבלע דם, ותמהו הראשונים אמאי אין הבשר נאסר

מחמת דבלע דם, ותי' הרשב"א "ומיהו הבשר אין אסור דאין הבשר חוזר ובולע ממנו משום דככר צונן הוא וקיימא לן דתתאה גבר ומקדר ליה לדם שעליו" ומבואר לבדי' דכיון דהככר תתאה דנים לדם כצונן גם לגבי מה שעליו, וע"ע מה דיתבאר להלן בדברי הרשב"א לגבי בר גוזלא.

[וע"ע ברשב"א צ"ח א' דהביא מרהאב"ד לבאר לעובדא דכזית תרבא דנפל לדיקולא דמיירי דהיה בשר רותח בסל, ונפל שם חלב, והנידון הוא אי שרי הסל או לא, ע"ש, והנה בפשוטו מיירי דהיה הדיקולא צונן, ומ"מ החלב מבליע בסל, ולא אמרי' דהבשר כבר נצטנן, וע"כ דכל זמן דהבשר חם הוא בולע ומבליע, וצריך עדיין לעיין בזה].

(ג) ובמה דיסד החו"ד דהנידון דעילאה ותתאה לגבי בליעות מיירי אף באופן דעדיין החתיכה הב' היא צוננת, כן מבואר בבית מאיר סי' שי"ח סי"א, וכן מוכח מדברי רע"א סי' ק"ה רמ"א ס"ג דבמניח כלי קר על גוש חם אין נאסר כל הכלי אלא רק מה דנגע בתתאה, ואי נימא דנידון דתתאה מיירי בנתחמם הרי ודאי דאם הוא חם כולו אסור, ואם אינו חם מותר, אולם הנה בלשון רש"י ד"ה עילאה כתב להדי' דשניהם חמין, וכן עי' בחי' חת"ס החדש על פסחים ע"ה ב' [עמ' קי"ח ד"ה ודע] דכתב דפשיטא דכל הא דעילאה גבר ותתאה גבר הוא רק בשבא הצונן לידי יד סולדת, וכן מטו בשם החזו"א, [וצ"ע בחזו"א פסחים בהערות לסוגיין ד"ה תוד"ה תנן].

(ד) והנה לדברי החו"ד הרי מבואר דדבר חם הוא סיבה לבליעה ופליטה מדבר קר, ולפי"ז לכאור' הא דלכו"ע איכא איסור כדי קליפה, אינו משום דהוא מחממו, דהא בלא"ה אינו מחממו, אלא דלפני שהחתיכה החמה מצטננת, היא בולעת ומבלעת, אולם יתכן לומר דכוונת החו"ד דכמו דבתחתון חם, נאסר הצונן מחמת דהחם השפיע עליו ע"י חומו, ואעפ"י דעדיין העליון קר, מ"מ התחתון כבר השפיע בו את כח האש והיא הגורמת לבישולו לאחר זמן, וה"נ לגבי שיעור קליפה, העליון החם השפיע על התחתון את הפעולה שתגרום לבישול כדי קליפה, ודו"ק, ועי' להלן בסוגיא דמליח דיתבאר עוד בזה לדון מה דמוכח מדברי הראשונים שם.

והנה בלשון תוס' בפסחים ד"ה תנן מבואר דלשמואל דתתאה גבר, בנגע בחרסו של תנור התנור מתחמם מעט, ולכך הוא מבליע בפסח כדי קליפה, [אולם אינו ראיא, דהא לגבי פסח ע"כ בעי' דיחממו וכנ"ל], ועי' רמב"ן חולין ק"ח ב' [ד"ה ויש לפרש דרך אחרת] דבשר צונן דנפל לחלב חם, החלב מבליע בבשר אף אם אינו מחממו, אבל בכדי שהבשר יבליע בחלב, הוא רק משום דנתחמם הבשר מהחלב, ע"ש היטב.

וכן עי' בתוס' פסחים מ' ב' ד"ה האילפס כתבו בשם ר"ת דבדבר המתערב לא שייך לאסור כדי קליפה, דאינו מתבשל מחמת צנינות המים, וצ"ע דא"כ מדוע הבשר נאסר כדי קליפה, הרי אינו מחממו כלל כיון דהוא דבר המתערב, ולכאור' מוכח דדבר חם יש לו סיבה לבליעה אעפ"י דבולע מדבר צונן, ולא בעי' דיחמם את הצונן, נוזה להיפוך ממליח דמליח מבליע ואינו בולע].

(א) עי' חו"ד סי' צ"ב ס"ק כ"ז וסי' ק"ה סק"ט דחידש דכשיש דפנות כ"ר דהוחמו באש לרב הם מבשלים את העילאה הצונן, וכן לשמואל הם מבשלים את התתאה הצונן שתחתיהם, וביאר בזה לדברי תוס' שבת מ' ב', ע"ש בכל דבריו, והביא לזה ב' ראיות - א) מדוע לרב אסור להניח ביצה ע"ג סודר חם, הא עילאה גבר. ב) דבמתני' שבת מ"א א' בדינא דמיחם שפינהו אסור ליתן לתוכו צונן, ואיכא מ"ד שם דמיירי דיש מים חמים במיחם, ואמאי אסור לרב הא עילאה גבר, וכן קשה לאיכא מ"ד דמיירי דריקן את המיחם ונותן בתוכו צונן, ולרב, אמאי אסור הא עילאה גבר, וע"כ מוכח דהיכא דהגיע מהאש לכו"ע הוא מבשל, [החו"ד קיצר בראיה זו, ולכאור' זהו כוונתו] ובסי' ק"ה סק"ט

מבואר בחור"ד דה"ה דמחממם לתתאה צונן, ע"ש, [הנה אף דלהדי' מצינו כן רק בדבריו בסי' ק"ה, אולם גם בסי' צ"ב כתב להדי' בתו"ד לדמות עילאה לתתאה, ע"ש היטב].

אולם עי' חור"ד סי' צ"א סק"ה דכתב דאעפ"י דכ"ר דהוחם באור אינו מצטנן מתתאה, מ"מ אינו בולע מתתאה, והביא לזה ראיה ממש"כ הרמ"א סי' צ"ב ס"ז דהניח כלי רותח על איסור צונן דאין נאסר רק כדי קליפה, וזה סותר למה דכתב בסי' ק"ה הנ"ל דכ"ר דהוחם באור מרתיח לצונן תתאה, אלא דבאמת ראייתו מדברי הרמ"א היא ראיה ברורה דאינו בולע, וצ"ע, [ועי' יד אליעזר פסחים דיישב הר"מ רוזנר נ"ו דאם הוא הרתיח לעליון או לתחתון לשיעור יס"ב, הוא גובר עליו, ואם הוא לא הרתיחו לשיעור יס"ב, אעפ"י דאינו מצננו, אולם גם הוא אינו גובר עליו לאוסרו, וצ"ע דא"כ מדוע טרח החור"ד במה פליגי רו"ש, הרי או דיש דפנות מחממות, או דיש דפנות מצננות, הא משכח"ל בכה"ג דלא הרתיחו].

(ב) והנה ראייתו של החור"ד מביצה צ"ע, דהא ביצה היא מקלי הבישול ומתבשלת אף בכ"ש, ואין שום קולא בהא דהוא עילאה או תתאה, וכבר עמד בזה ביד יהודה סי' צ"א ס"ק י"ב, ועל הראיה הב', הנה בפשוטו י"ל דבאמת האיסור הוא מחמת בישול דכדי קליפה, אולם עדיין ק' להשיטות דליכא דין כד"ק בלח, ועי' תוס' הרא"ש שבת מ"ב א' דיסד דליכא דין עילאה ותתאה בתערובות של מים במים, אלא הכל נקבע לפי רוב המים, אולם אכתי קשה למ"ד מיירי דפינה את המיחם, וביאר בתוס' הרא"ש שם או דשאני מתכת דהוא חם ביותר, או דהוא משום כדי קליפה, וא"כ הרי אדרבא מבואר מהתוס' הרא"ש דלא כחור"ד.

(ג) ובעיקר יסודו של החור"ד יש לתמוה טובא, דהנה הגמ' פריך לשמואל דתתאה גבר אמאי יטול מקומו הא החרס מצננו, וקשה הרי הרוטב נתבשל על האש, וחשיב ככ"ר, וא"כ גם לשמואל הוא מבשלו, והרי ע"כ מיירי דהחרס הגיע ליס"ב, דאל"כ אמאי חשיב דאיכא בישול, ובדוחק י"ל דלשמואל הוא נהפך מחמת התתאה לכ"ש, אולם הנה בתוס' הק' אמאי לא מוכיח הגמ' מנגע בחרסו של תנור דעילאה גבר, והנה לענין גוש שהיה על האש ודאי דאף אם נגע בקר, אינו נהפך לכ"ש, וא"כ קשה מה הק' תוס' לשמואל מנגע בחרסו, הא הוי גוש דבא מהאש, ומודה שמואל בכה"ג, וצ"ע, אולם למה דהובא לעיל מהתור"ד מיושב שפיר.

גדרי עילאה ותתאה

ק"ב א'

(א) גמ' - ההוא בר גוזלא דנפל לכדא דכמכא וכו' וה"מ חי אבל צלי בעי' קליפה. ונחלקו הראשונים אי מיירי בצלי רותח או בצלי צונן, דעת תוס' חולין צ"ו ב' והרא"ש חולין פרק כ"ה סו"ס ל"ג דמיירי בצונן, והוכיחו כן מהא דמבואר בגמ' דסגי בקליפה, והרי צלי בעי' נטילה, וע"כ דמיירי בצונן, אולם הרשב"א בתוה"ב [ג' ב'] הביא מרש"י והראב"ד דמיירי ברותח, וכן דעת הר"ן [מ"א ב'], והק' הרשב"א דא"כ אמאי סגי בקליפה, הא הכמכא רך וחזר הבר יונה שנפל לתוכו חם להיות כמתבשל בתוכו, ותי' דהבר גוזלא נידון כעילאה כיון דהחלב הוא במקומו, ע"ש. [עי' רע"א דהעיר אמאי לא הק' הרשב"א על הברייתא בפסחים ע"ו א' דבשר חם לחלב צונן קולף, ואמאי אינו אוסר לכולו, ועי' שו"ת חת"ס יו"ד סי' ל"ח דיישב דיתכן לומר דמיירי בקצת חלב דאינו נוגע אלא מהצד].

ובשו"ע סי' צ"א ס"ז פסק כדברי הראשונים דברותח בעי' קליפה, וברמ"א כתב ד"א דה"ה בצונן, ועי' בש"ך ס"ק כ"ג דביאר דהשו"ע ס"ל כהרשב"א דמדין אדמיקר בעי' קליפה, אולם עי' בביאור הגר"א סי' צ"א ס"ק י"ז דביאר לדברי השו"ע דצלי רותח שנפל אוסר רק כדי קליפה, משום דס"ל דצלי אינו אוסר רק כדי קליפה וצ"י לדברי הרשב"א בתוה"ב, ומשמע דס"ל דלא קי"ל להלכה כסברת הרשב"א דלעולם הוא נידון כעילאה, וכבר תמה עליו

ביד יהודה ס"ק ל"ב דהא ברשב"א מבואר להדי' דאי"ז משום דצלי סגי בקליפה, אלא משום דנידון הבשר כעילאה.

וברמ"א סי' צ"ב ס"ז פסק דחלב צונן שזוחל אל קדירה רותחת אסור מדין תתאה גבר, ועי' ש"ך ס"ק ל"ו דהק' דהא הוי נוגעין, ותי' בתי' הב' בשם הדרישה דכיון דהקדירה עומד במקומו נידון כתתאה, וכסברת הרשב"א, [ועי' חו"ד שם ס"ק כ"ד דהק' דא"כ לא משכח"ל לדינא דנוגעין רק באופן דעקרים ממקומם והניחם זה אצל זה בב"א, ולכך יסד דכל דנסמך על חבריו, הסומך תתאה והנסמך עילאה, אבל באין נסמך אחד על חבריו שייך דין נוגעין זה אצל זה, והוכיח כן מסכו בשמן של תרומה, דאעפ"י דהשמן מלמטה ומהצדין חשיב עילאה, [ולשי' הרשב"א לק"מ כיון דהפסח במקומו] וביד יהודה סי' צ"ב סק"נ [ד"ה ובאמת] תמה עליו דדרך סיכה דלעולם הסיכה הוא מלמעלה ואח"כ מהפכו ושוב סך עליו, ובאמת דבתוס' פסחים ע"ו א' הק' דפסח ושפוד השפוד הוי תתאה, ועי' בנימוקי הגרי"ב שם דהעיר דהוי זה אצל זה, אולם לדברי החו"ד א"ש כיון דהפסח נסמך על השפוד].

(ב) בעיקר דברי הרשב"א - עי' ביד יהודה סי' צ"א ס"ק ל"ב דכתב דכל קו' הרשב"א הוא רק לשי' דכ"ש מבליע ומפליט בכולו, ולכך הק' דאעפ"י דבתחילה היה הרוחת עילאה, מ"מ לבתר דהחלב צף על הבשר שפיר עולה החום ומבליע כדין כלי שני, וע"ז חידש הרשב"א דעדיין הוא נידון כעילאה, אבל אי נימא דכ"ש אינו מבליע ומפליט ליכא קו' כלל, דמיד דנפל לחלב הרי התתאה גובר עליו ונעשה כלי שני, אולם כ"ז הוא רק למה דנקט ביד יהודה סי' ק"ה ס"ק י"א דדעת הרשב"א דכ"ש מבליע בכולו, אולם הרי לדעת השו"ע סי' ק"ה ס"ב דעת הרשב"א דאין כ"ש מבליע ומפליט רק כדי קליפה, ולפי"ז לק"מ דהא באמת איכא איסור כדי קליפה.

ועי' בחו"ד סי' צ"א ס"ק י"ג דכתב להוכיח דלא כהרשב"א, משיטת המהרש"ל דדבר גוש יש לו דין של כלי ראשון, אף כשהוא בכלי שני, וא"כ הרי מוכח דלא איכפ"ל בגוש דהתתאה הוא קר, וא"כ מה איכפ"ל דהגוש הוא עילאה, ולמה דיסד החו"ד סי' צ"א סק"ה דכל מה דיש לגוש דין כלי ראשון הוא רק לגבי מה דעליו דנידון הגוש כתתאה לגבי מה דעליו, וא"כ הרי י"ל דשאני הכא גם מה דעליו נמי נידון כאילו הוא תחתיו, וצ"ע בסתירת דברי החו"ד, [ואדרבא הרי י"ל דכ"ז בכלל דברי הרשב"א דכיון דגוש מבשל, אף בכלי שני, ע"כ דתתאה שאני וכיון דגם מה דעליו נידון כתתאה, אינו מבשל].

(ג) ובעיקר דברי הרשב"א יש בזה כמה עיונים - חדא דהרי אליבא דרב חזי' דעילאה גבר, אעפ"י דאינו במקומו, כגון בנטף מרוטבו על החרס וכדו', וא"כ מהיכ"ת דלשמואל אינו כן, אטו פליג שמואל על רב בתרתי, חדא דתתאה גבר, ותו דכל שהוא במקומו עדיף טפי, וע"כ צ"ל דאין כוונת הרשב"א דמלבד הדין דתתאה גבר נאמר עוד דין דכל שהוא במקומו הוא גובר, אלא כוונת הרשב"א דזהו כל דינו של שמואל דכל שהוא במקומו הוא גובר, ונקט ללשון דתתאה, כיון דבדרך כלל התתאה הוא במקומו.

עוד העיר ביד יהודה סי' צ"א ס"ק י"ב [ד"ה מיהו] דעדיין תקשי קו' הרשב"א אליבא דרב, מדוע צונן דנפל לחם אסור רק כדי קליפה, נימא דנעשו החמים לעילאה וממילא מתבשל הצונן, וכתב דדוחק לומר דאליבא דרב דוקא הנופל הוא הגובר, והוסיף דאדרבא בזה מתורץ קו' החו"ד על רב דעילאה גבר, מדוע צונן שנפל לכ"ר אסור, דכיון דמיד נעשה החם לעילאה הוא גובר עליו, ע"ש.

עוד יש להעיר, דהנה בפשוטו יש להביא מדברי הרשב"א הוכחה לדברי החו"ד סי' צ"א סק"ה דאף למ"ד דתתאה גבר אין דנין את העליון החם כצונן מחמת התתאה, ואם נפל עליה חתיכה היא נאסרת, דאי נימא דדנין לעליון כקר, הרי ליכא קו' כלל, דהא מיד דנפל הצלי לחלב הצונן, נתקרר הצלי מהחלב הצונן, וגם כששוקע הוא נעשה לצונן מחמת הכלי, וע"כ דהוא נידון כחם כנגד החלב שצף עליו, ולכך הוצרך לחידוש דכל דהוא במקומו נידון כתתאה, [וכן הוכיח בספר בנין דוד].

אולם א"כ צ"ע להיפוך, דהרי אחרי דכבר נח הצלי בחלב הרי עכשיו זהו מקומו, וכי החלב נביא לידע מי היה תחילה, [דכמו דין הרשב"א דדאף דקיבל דין תתאה בתחילת הנפילה מ"מ היה מהדין דעכשיו הוא התתאה, ה"נ נימא דלאח"ז איבד למעלה דמקומו והוא התתאה], ורק אי נימא דלא כחור"ד א"ש, דכיון דבתחילת הנפילה היה עילאה הוא נידון כצונן, ולא איכפ"ל דנעשה תתאה, וצ"ע.

(ד) בעיקר דברי הרשב"א - עי' פרי חדש סי' צ"ב ס"ק ל"ב דיסד דכל דברי הרשב"א הוא רק באופן דאיכא חלב גם תחת הצלי, אבל היכא דליכא חלב רק מעל הצלי מודה הרשב"א דנידון הבשר כתתאה, וכן פסק ביד יהודה סי' צ"ב ס"ק נ' [ד"ה והנה], אולם בלשון הדרישה [סי' צ"א סק"ב] דהביא הש"ך סי' צ"ב ס"ק ל"ו מבואר לכאור' דנקט לחידוש הרשב"א גם באופן דהזחילה היא תחת לקדירה.

(ה) עי' בחור"ד סי' צ"א ס"ק י"ג דהוכיח מדברי התוס' דפליגי על הרשב"א, מהא דהק' דאי נימא דסוגיין מיירי בצלי רותח אמאי סגי בקליפה, הא בצלי בעי' כדי נטילה, ואי נימא כהרשב"א הרי הבר גוזל נידון כעילאה, ולכך ליכא איסור רק כדי קליפה, וע"כ דס"ל דהבר גוזל נידון כתתאה, וכ"כ בשו"ת חת"ס יו"ד סי' ל"ח.

(ו) ועי' בגליון רע"א לסי' צ' ט"ז סק"ד בסו"ד דהק' כן על תוס' דהא התם נמי הוי חם לתוך צונן, ואין לנו הכרח להעמיד בצלי צונן, והוסיף רע"א דאין לומר דתוס' פליגי על הרשב"א וס"ל דמשום דהצלי שוקע הוא נידון כתתאה, דא"כ הרי אדרבא יש להק' להיפוך דהוי בישול וניבעי ס', ומדוע הק' תוס' רק מדין נטילה דצלי, וכתב דדוחק לומר דאף דתתאה גבר אכתי הוא נידון רק כצלי ולא כבישול, והוכיח כן מדברי השו"ע דפסק בסי' ק"ה דצלי בעי' כדי נטילה, ובסי' צ"א ס"ד פסק דבשר רותח שנפל לתוך חלב צונן סגי בקליפה, וע"כ דהבשר נידון כעילאה, ועוד העיר דכיון דהרמ"א פסק בסעיף ז' כתוס' דאף בצונן בעי' קליפה, הרי לשיטת תוס' ברותח בעי' נטילה כיון דדנין לבשר כתתאה, וא"כ אמאי לא השיג על השו"ע בסעיף ד' דבשר רותח שנפל לחלב בעי' כדי נטילה, וע"ע בגליון לסי' צ"א ש"ך ס"ק כ"ו דהביא דכן הק' בשו"ת בית אפרים על תוס', ויבמה דתי' הבית אפרים דחום של צלי אש עצמו גרע ואסור כדי נטילה אף כשהוא עילאה, עי' ביד יהודה סי' צ"א ס"ק ל"א דהאריך לתמוה עליו מהסוגיא בפסחים, ע"ש].

(ז) ובשו"ת רע"א ח"ח חו"מ סי' י"ד נדפס תשו' מדוד רע"א, דהביא דרע"א הק' לו לקו' הנ"ל על תוס', ודודו של רע"א יישב דכיון דתוס' כתבו בתו"ד דמרא דשמעתתא דסוגיין הוא רב, והרי רב ס"ל דעילאה גבר, ולכך הק' תוס' דלרב לשי' יש להק' אמאי סגי בקליפה, הא בעי' כדי נטילה כדין צלי, ויש להוסיף דאעפ"י דהש"ך בסי' צ"א ס"ק כ"ו הביא מהרגה"מ ואו"ה דלדינא פסקו דחם לתוך צונן בעי' כדי נטילה, אעפ"י דקיי"ל דתתאה גבר, דכבר כתב שם רע"א על הש"ך דצ"ל דאח"כ הא דמבואר בגמ' דחם לתוך צונן סגי בקליפה, הוא לאו דוקא ובעי' כדי נטילה], ועי' בהגהות חת"ס על תוס' דכתב דכוונת תוס' היא לרב, ולכאור' כוונתו כנ"ל, [ולשונו צ"ב].

ועי' יד יהודה סי' צ"א ס"ק י"א [ד"ה מיהו] דג"כ עמד בזה, והוסיף דמהא דהק' תוס' אליבא דרב דאינו אוסר רק כדי נטילה, ע"כ מוכח דס"ל דכל דלא נתחמם החלב, אינו אלא צלי, [אולם רע"א כתב בסי' צ' דהוא דוחק] אולם הביא [בד"ה עוד כתב] דהר"ן חולק וס"ל דנידון כבישול, דהא כתב [מ"א א'] דלרב דעילאה גבר הבר גוזל אוסר לכל החלב, אולם בחור"ד צ"א סק"ז נקט דכל דברי הר"ן הוא רק בהרתיח לחלב, וביד יהודה שם חלק עליו.

(ח) עי' תוס' צ"ו ב' ד"ה עד דבארו דהא דמבואר בדף ח' ב' דלמ"ד בית השחיטה רותח קולף, משום דהשמנונית הוא דבר מועט, ומבואר להדי' דהסכין נידון כעילאה, דאל"כ ליכא קו' דסגי בקליפה כדין אדמיקר, וכן מבואר להדי' ברשב"א ח' ב' ד"ה קשיא לי דהק' כן, וע"ש בתי', וצ"ל דהא דאינו נידון כזה אצל זה, כיון דלעולם הבהמה תחת חוד הסכין, אולם עי' ברמב"ן קי"ב א' ד"ה וקרוב בעיני דנקט להדי' דהסכין נידון לתתאה, וצ"ע סברתו.

עילאה ותתאה במליח

ק"ג א'

(א) גמ' - טהור מליח וטפל מותר טהור. עי' בתוס' דכתבו דלא שייך הכא דין עילאה ותתאה, ואף דינא דאמיקר לא שייך ולא בעי' כדי קליפה, ולא בארו לטעמא דמילתא.

(ב) ועי' בחי' הרמב"ן ק"ב ב' ד"ה והוי יודע דכתב דהא דבטהור מליח וטמא תפל מותר, משום שאין במליח כדי להפליט הטמא התפל, שהרי המליח אינו כרותח אלא בשאינו נאכל מחמת מלחו, והאי אע"ג שנוגע במליח טהור דהא צונן הוא, וכונתו דחום דמליח הוא בשאינו נאכל מחמת מלחו, ואילו הכא הטהור לא קיבל מליחות זו, ועי' בהמשך דבריו דנראה מתו"ד דנקט דמה"ט במליח טפל ליכא נידון מדין תתאה גבר, [וכל ק' היא לגבי הדין דטמא מליח דלעולם הוי כחם לתות צונן], והביאור בזה עפ"י סברת הרמב"ן בתחילת דבריו דמליח אינו מולח לחתיכה הב', אבל בחום ע"י דתתאה גבר הוא מחמם לעליון, ובלא זה אינו מבליע לעליון, ולכך לא שייך במליח הדין דתתאה גבר, וכבר הביא הב"י סי' ק"ה ס"א מהסמ"ק לסברא זו, דכל הדין דעילאה ותתאה הוא רק לגבי חום, בדבר חם הטבע הוא - או דהתתאה מחמם לעליון או דהעליון מצנן לתתון, אבל במליח אין המליח גורם לתפל להיות מליח, ואין התפל מבטל את המליח, ולכך לא שייך בזה דין עילאה ותתאה, אלא הכל תלוי אם האיסור מליח או תפל, דאם הוא מליח הוא מבליע לתפל, עכתו"ד, והובא נמי בביאור הגר"א סי' ק"ה ס"ק ע"ו.

(ג) ולכאור' נמצא לפי"ז מבואר מהרמב"ן והסמ"ק דדבר חם בכוחו להבליע לדבר קר, אבל אין בכוחו לבלוע מדבר קר, ובפשוטו לפי"ז מוכח דהדין דאדמיקר בלע כד"ק, אינו משום דקר בולע מחם, דהא בגוונא דהחם הוא היתר אינו כן, אלא משום דהעליון החם מספיק לחמם את העליון כדי קליפה, ולכך בולע העליון כדי קליפה, משא"כ מליח דאינו מולח את הטפל, אינו בולע אף כדי קליפה, ובפשוטו זהו סתירה לכל יסודו של החו"ד סי' צ"א סק"ה, אולם כבר נתבאר לעיל דאף אם נימא כחו"ד דל"ב שיהא העילאה חם, אבל בעי' שיקבל את כח החום, ובמליח ל"ש שיקבל הטפל את כח החום מהמליח, דאין כח במלח למלוח לעליון.

(ד) וברמ"א סי' ק"ה ס"ג פסק דנוגעין זה אצל זה נאסר ההיתר כדי קליפה במקום שנגע, וקשה דאי נימא דחם מבליע בדבר צונן, מדוע אינו נאסר כולו, ועי' פמ"ג שם משב"ז סק"ה דהביא מהפרי תואר דהק' כן, וכתב הפרי תואר דבשביל לאסור כולו בעי' דכולו יתחמם, וכיון דאכתי הוא צונן אינו נאסר, [ועי' בגליון רע"א דהביא מחי' הר"ן חולין קי"ג א' דבנוגעין זה בזה נאסר כולו, ועוד יתבאר בזה עוד להלן].

ועי' בפמ"ג שם דהביא מהיש"ש דהק' דלביאור הסמ"ק הנ"ל הרי דבר חם כמו מליח דהוא סיבה להבליע ולא לבלוע, וא"כ באופן דנוגעין זה אצל זה כיון דאין הצונן מצנן את החם, הרי בגוונא דהאיסור חם נאסר הקר כדי כולו, ובאופן דההיתר חם אינו נאסר כלל, ולכאור' ע"כ מוכח דס"ל לרמ"א דשאני בליעה של חום מבליעה של מליח, ואין דבר חם מבליע בדבר קר א"כ הוא מחממו.

ובאמת דבספר התרומה סי' ס"ג הק' כקו' תוס' מדוע במליח אינו תלוי בפלוגתא דעילאה ותתאה, והביא דיש דתי' דמיירי בנגעין זה אצל זה, דכיון דאינו מחממו, מבליע איסור מליח בתפל, וכל המחלוקת של רב ושמואל הוא בעליון ותחתון דמחמת הכובד הוא מחמם לחבירו ומפליט, [ותמה עליהם דהא בנטף מרוטבו ליכא כובד], ומבואר להדי' כסברת הסמ"ק דמליח אינו מולח לחתיכה הב' ודמי לנגעין זה אצל זה, וכקו' היש"ש.

ה) והנה הרמב"ן הק' אמאי בטמא מליח אסור כולו, הא בין מליח עליון ובין מליח תחתון הוי כחם לתוך צונן דאינו אוסר רק כדי קליפה, וביאור הק' דכיון דיסד דמליח אינו מולח את הטפל לא שייך בזה דין עילאה ותתאה, וממילא אף בטמא מליח תתאה אינו יכול לאסור את הטפל, אולם א"כ צ"ב מדוע נקט הרמב"ן דעכ"פ הוא אוסר כדי קליפה, הרי כבר נתבאר לעיל דלפי זה ע"כ דהבליעה של חם בצונן הוא משום דהחם משפיע על הצונן, [אלא דיתכן דלא בעי' דיחממו בפועל, וכנ"ל], וא"כ הרי גם כדי קליפה אינו מולח את הטפל ומדוע יהא אסור כדי קליפה, ומוכרח לומר דס"ל לרמב"ן דלענין כדי קליפה לא בעי' דיחמם לחתיכה הב', אלא דלגבי שיעור קליפה קר בולע מחם, ולכך נקט הרמב"ן דכדי קליפה המליח מפליט לטפל.

והנה בתוס' כתבו לגבי מליח דאין בזה דין עילאה ותתאה, ואף כדי קליפה ליכא במליח, ולכאוו' אי נימא כהסמ"ק דהטעם דלא שייך בזה דין עילאה ותתאה, כיון דמליח אינו מולח, וחם מחמם, הרי פשיטא דלא שייך בזה כדי קליפה כיון דאינו מולחו כלל, ומה הס"ד בזה, וי"ל דס"ד דתוס' ס"ד כסברת הרמב"ן הנ"ל דלענין כדי קליפה ל"ב שיחמם לשכנגדו כדי קליפה אלא דלגבי כדי קליפה חם בולע מקר, וע"ז כתבו דאינו כן, ומשום דחם מחממו כדי קליפה, משא"כ במליח.

ו) דעת הרשב"א במסקנתו דאף במליחה אמרי' תתאה ועילאה, ולפי"ז מוכח דתתאה ועילאה הוא אף בשאינו מחמם להצונן, דהא ודאי מסתבר כהרמב"ן דאין הטפל נעשה מליח.

וכן מוכח מתחילת דברי הרשב"א, דתי' דחם מחמת מלח אין בו כח להפליט אלא מבליעו, ולכך בטמא תפל מותר, דאין בו כח להפליט את האיסור, ומבואר מהרשב"א דלמ"ד תתאה גבר, דהתחתון היתר חם, והעליון אסור, הא דאוסר לתחתון, אינו משום דהתתאה מחמם לעליון ומכח זה ממילא הוא מפליט, אלא דחום דאש יש בו כח להפליט מצונן, ולכך חילק דכ"ז בחום של אש ולא בחום של מליחה, דחום של מליחה אין בו כח אלא להבליע ולא להפליט, ומבואר לפי"ז דדינא דתתאה גבר הוא אף בשהעליון נשאר צונן, וכדברי החו"ד.

ז) עי' בחי' הר"ן דהק' על הרמב"ן דאיך יתכן לומר דטמא מליח תחתון הוי כחם לתוך צונן, דא"כ מדוע צונן לתוך חם אסור, הא הוי חם לתוך צונן דזה בולע וזה מבליע, אולם להנ"ל א"ש דברי הרמב"ן דשאני חם וקר דהחם משפיע על הצונן ומחממו, משא"כ במליח.

ח) וברמב"ן תי' דמתוך שהוא פולט כל שעה טיפות מלוחות שהן כחמות, אוסרות אותו לגמרי, ורק בחתיכה חמה דנפה לצונן שרי כיון דהצונן התתאה מקררו, ותמה בחי' הר"ן דא"כ לרב דעילאה גבר מדוע צונן שנפל לחם שרי, נימא דאסור מחמת טיפות החמות דהן חמות בעצמן, וצ"ב קו' הרי ודאי דמיד דנפלו נתקררו מהתחתון, ואף אם הן חמות, הא לא גרע מכלי שני, ולכך ליכא איסור רק כדי קליפה, משא"כ בטיפות מלוחות דלא נפסק כח המליחות כשהוא בתוך הטפל, וצ"ע.

ט) בחי' הר"ן כתב לתרץ דמיירי באינו נוגעין, וכל הנידון הוא על פליטת הטמא שהגיע לטהור, ומיירי דזב תחתיו ולצדדין, דלמ"ד עילאה גבר ל"ד עילאה אלא ה"ה מן הצדדין, ולא אמר עילאה אלא למעוטי דלא אמרי' תתאה גבר, ולמ"ד דתתאה גבר אסור מחמת מה דזב תחתיו, והנה הרי דעת הרשב"א דכל דהוא במקומו הוא גובר, וא"כ הרי קשה מה אכיפ"ל דהוא זב תחתיו, סו"ס הוא הגיע לחתיכה, וצ"ל דס"ל לר"ן דכל דהוא להדי' ממש מתחתיו ליכא מעלה דמקומו, ומ"מ לגבי מה דזב לצדדין, נקטי' דתרוייהו שוו, אולם זה דלא כמו דנקט בש"ך סי' צ"ב ס"ק ל"ו דאף באופן דזה לצד זה, כל דהוא בא למקום הב' הרי"ז נידון כתתאה ועילאה, ובר"ן מוכח דאינו כן, והנה הרי הפר"ח צ"ב ס"ק ל"ב יסד דכל דברי הרשב"א נאמרו באופן דאיכא נמי חלב מתחתיו, דבזה נתחדש דאעפ"י דאיכא

חלב למעלה, מ"מ נידון הבשר כעילאה, אבל באופן דכל החלב כולו תחת הקדירה ודאי דהחלב הוא תתאה, ובדברי הר"ן חזי' דהיכא דהחלב תחתיו ומצדדיו דנין לחלב שתחתיו כתתאה, ומ"מ מה דזב מהצד נידון כעילאה, ובאמת דיש לדון דאף הפר"ח ס"ל דהיכא דזב תחתיו ומהצד דנין הכל כתתאה, ולא בעי' דוקא שיהא כולו זב תחתיו, ורק באופן דזב רק מהצד נאמר חידושו של הרשב"א דדנין למה דהיה מקודם כתתאה, וצ"ע בכ"ז.

(י) עוד כתב הר"ן דיתכן דאף למ"ד תתאה גבר, ה"ה מן הצדדין, והיינו דבאמת מיירי הכא דזב רק מהצד, אלא דכה"ג כו', מודו דהכל אסור, והביאו רע"א בסי' ק"ה, ויש בזה חידוש, שהרי בגונא שעילאה גובר על התתאה או שתתאה גובר על העילאה, היינו בין לחממו ובין לקררו, ואיך אפ"ל דבנוגעין הוא גובר עליו, מהיכ"ת שהחם יגבר על הצונן שמא הצונן יגבר על החם, וע"כ מוכח דודאי כח החם עדיף, ורק היכא שהחם הוא עילאה, שאין בכחו לגבור, הוא שגובר עליו התחתון ומצננו.

ויתכן טפי, דעיקר הנידון דעילאה ותתאה גבר הוא רק לגבי לחמם, ואעפ"י דחזי' דפליגי גם לגבי לצנן, דהא בתתאה צונן ועילאה חם, ס"ל לשמואל דהתתאה מצננו ולרב אינו מצננו, היינו משום דכל ב' דברים הנוגעים זב"ז, אם אין בכח החם לגבור על הצונן ולחממו, הרי אדרבה הצונן מצנן את החם, ומשום דהא דהצונן מצנן את החם הוא בין בתתאה ובין בעילאה, אלא דכל שהחם גבר ומחמם לצונן אין הצונן מצננו, אך כל שאין בכח החם לחמם את הצונן, ממילא הצונן מצנן את החם, ומוכח כן להנך שכתבו דטעמא דמ"ד תתאה גבר הוא משום שהחם עולה למעלה, וזה לכא' אינו טעם רק מ"ט תתאה גובר לחמם לעליון, אך אי"ז טעם מ"ט תתאה גובר לצנן לעליון, וע"כ כנ"ל, דכל שאין החם גובר על הצונן לחממו, תו ממילא גובר הצונן על החם לצננו, ועי' להלן עוד באות י"א.

(י"א) עוד כתב הר"ן לתרץ דכל הדין דתתאה ועילאה נאמר רק בנתסלק מעל האור, דבהיו על האור שניהם מתחממין, ורק בנסתלק מהאור מפני שהוא הולך ומתקרר וסופו שיתקרר אמרי' דהאחד ממהר לצנן את חבירו, אבל במליח דאין סופו להצטנן מעצמו, ליכא חילוק כלל בין עילאה לתתאה, ולכך אמרי' סתמא דאם הי' טהור תפל וטמא מליח אסור איזה מהם שיהי' תחתון או עליון, וצ"ב דאעפ"י דהמליח אינו מצטנן, מ"מ איך הוא מבליע בטהור התחתון, הרי אין כח בעליון לחמם את התחתון, ולכא' צ"ל, דכל שהוא חם והשני קר, יכול הוא להבליע בו, אא"כ הצונן מצנן אף אותו, אבל מליח דאינו מתקרר והולך, אלא חומו קיים בו במליחתו, ל"ש לומר שהצונן מצננו.

והנה לפי"ז נידון הר"ן בקו' היה דטהור טפל למטה, לא יאסר כיון דאדרבא הטפל מצנן למליח העליון, וע"ז תירץ הר"ן בתי' קמא דבנוגעין זב"ז אינו מצננו, אולם י"ל דאינו משום דבנוגעין אין בו כח לצננו, אלא דבנוגעין בכחו לחממו, וממילא אין יכול לצננו, ולפי"ז מוכח כהביאור השני שנת' לעיל, דאל"כ תיקשי מדוע נדחק הר"ן לחדש דבנוגעין זב"ז מודו כו"ע שהחם גבר, הרי י"ל דלעולם בנוגעין אין גובר לא העילאה ולא התתאה, וע"כ נשאר המליח בחומו, וממילא מבליע בטהור התפל, שהרי מוכח בד' הר"ן דכל שנשאר המליח בחומו והתפל בקרירותו, בכח המליח להבליע בתפל, וכמ"ש"נ דכן מוכח לפי' בתרא, וא"כ שמא אף בנוגעין זב"ז הוא כן, וע"כ דכל מה דאין עילאה צונן מצנן לתתאה חם, הוא רק מכח שהתתאה החם מחממו, אך בנוגעין זב"ז, אם אך נימא דכה"ג אין החם מחמם את הצונן, ממילא ודאי דהצונן מצנן את החם.

אולם י"ל להיפוך, דכוונת הר"ן דגם כל מה דאין עילאה חם מחמם את הצונן, הוא משום שאדרבה הצונן מקררו, אך כל שהוא נשאר בחומו, גם יש בכחו לחמם לתתאה הצונן.

וכן מוכח ממש"כ האחרונים דכל שהעילאה ע"ג האש, ה"ה מחמם להתתאה, והתורת חטאת למד כן מד' הר"ן, ווכבר נתבאר לעיל להק' דהרי הר"ן איירי בתרוייהו על האש, ובכה"ג ודאי ל"ש תתאה ועילאה, שהרי שניהם חמין מכח האש, וכמו דמבואר הכא בלשון חי' הר"ן דתרוייהו מתחממין, אולם מדברי הר"ן הכא איכא הוכחה, דהרי הטמא המליח חשיב כע"ג האש, אך הטהור התפל ל"ה כעל גבי האש, ואפ"ה אוסרו הטמא המליח, וע"כ דכל שהעילאה הוא ע"ג האש, אף הוא מחמם את התתאה.

אך לפ"ז לא יתישב מ"ט בטהור מליח וטמא תפל מותר, וע"כ דבמליח כלל ל"ש לומר תתאה גבר לחמם את התפל, וכל מה שדן הר"ן הוא אם התפל יכול לצנן את המליח או שאינו יכול לצנן את המליח, אך כלל לא דן שהמליח יחמם את התפל, וצ"ע עוד בכ"ז.

וע"ע ביד יהודה סי' ס"ט ס"ק ע"א וסי' ע' ס"ק י"ג דהאריך בדברי הר"ן, ע"ש.